

TÜRÜK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 28, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received: 27.01.2022*

Kabul Tarihi / *Date of Accepted: 11.03.2022*

Sayfa / *Page: 118-136*

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer:*

Dr. Öğr. Üyesi Bahanur Özkan Bahar

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili
ve Edebiyatı Bölümü

bahanurozkan@gmail.com

DİVAN ŞİİRİNDE KADİR GECESİ TEZAHÜRLERİ

Öz

Ramazan ayı içerisinde bulunan Kadir Gecesi Kur'an-ı Kerim'de ismi açıkça zikredilen kutsal bir gecedir. Meleklerin sabaha kadar ineceği, bin aydan hayırlı, esenlik gecesi olarak nitelendirilen Kadir Gecesi'nin Ramazan ayında hangi gece olduğu net bir şekilde bilinmemektedir. Bu özelliklerinden ötürü milletimiz her dönemde bu kutsal geceye gereken hassasiyeti göstermiş, geceyi ihya etmeye çalışmış, bu çaba ve değer de divan şiirinde karşılığını bulmuştur. Konu ile ilgili yapılan divan taramalarında, hemen hemen her nazım şeklinde ve türünde Kadir Gecesi ile ilgili kullanımlara rastlanmaktadır. Bazen bir beyitte zikredilen Kadir Gecesi bazen bir manzumenin konusu olabilmektedir. Kadir Gecesi'nin hem gerçek anlamıyla hem de teşbih ve mecaz yoluyla çok geniş bir kullanım alanına sahip olduğu görülmektedir. Bununla beraber şairlerin bu kullanımlardan bazılarını diğerlerinden daha fazla rağbet ettikleri tespit edilmiştir. Şairler bu geceyi genellikle sevginin saçları ve sevgiliye kavuşma ile alakalandırmıştır. Yine Kadir Gecesi'ni ele alırken kıymetinden bahsetmiş hatta bu geceyi bir dua vesilesi olarak kullanmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, divan, Kadir Gecesi, Ramazan, beyit.

MANIFESTATIONS OF THE QADR NIGHT IN DIVAN POETRY

Abstract

The Qadr Night which is in the month of Ramadan, is a holy night whose name is clearly mentioned in the Qur'an. The Qadr Night, which is described as the night of peace and better than a thousand months and the angels will descend until the morning, is not clearly known when in the month of Ramadan. Because of all these features, our nation has shown the necessary sensitivity to this holy night in every period and tried to revive the night properly, and this effort and value has found its way in divan poetry. In the divan scans made on the subject, usages related to the Qadr Night are encountered in almost every verse form and type. The Qadr Night, which is sometimes mentioned in a couplet, can sometimes be the subject of a poem. It is seen that the Qadr Night has a very wide usage area, both literally and through similes and metaphors. But it is seen that poets prefer some of these uses more than others. Poets have generally associated this night with the hair of the lover and the reunion with the lover. Again, when discussing the Qadr Night, they talked about its value and even made this night a means of prayer.

Key words: Divan poetry, divan, Qadr Night, Ramadan, couplet.

Giriş

Ramazan ayı içerisinde bulunan ancak tam olarak hangi gece olduğu belirtilmeyen Kadir Gecesi, İslam dininde ihya edilmesi gereken kutsal gecelerin başında gelmiştir. Kadir Gecesi'nin kıymeti Kur'an-ı Kerim'de Kadir Suresi'nde bildirilmiştir. Bu surede, Kadir Gecesi bin aydan hayırlı bir gece olarak nitelendirilmiştir: "Kadir Gecesi bin aydan hayırlıdır" (Kadr, 97/3). Devamındaki ayette bin aydan hayırlı olmasının sebebi açıklanmıştır: "Biz onu (Kur'an'ı) Kadir Gecesi'nde indirdik." (Kadr, 97/1) Yine Kadir Suresi üçüncü ayette "Sabaha kadar meleklerin ve Ruhun yeryüzüne ineceği" (Kadr, 97/3) müjdesi ve altınca ayette "Tan yeri ağarınca kadar selamet gecesi" (Kadr, 97/6) olarak nitelendirilmesi gecenin ehemmiyetini ve kıymetini tebliğ etmektedir.

Yine, Duhân Suresi'nin ilk beş ayetinde bu geceye işaret edilmesi, Kadir Gecesi'nin Hz. Muhammed ve ümmetine özel bir müjde olması, vahyin gelmesi ile Hz. Muhammed'in nübüvvetinin başlaması (Paksoy, 2012; 18-19), Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilen tek gece olması yani geceyi bizzat Allah'ın övmesi, gündüzünün de diğer gündüzlerden hayırlı olması Kadir Gecesi'nin değerinin tezahürüdür.

Yüzyıllar boyunca Türk halkı on bir ayın sultanı kabul ettikleri Ramazan ayını ve içerisinde bulunan bu mübarek geceyi örf ve âdetleriyle zenginleştirmiş, çok çeşitli şekillerde ihya etmeye çalışmıştır. Süheyl Ünver, Türklerin Ramazan ayında bir medeniyet vücuda getirdiklerini ve bunu İstanbul'da teksif ettiklerini söyler (Ünver, 1690; 21). Kutsal gecelerde camilerin aydınlatılması, minarelerinde mahya kurulması ve kandiller yakılması bu ayda ve kutsal gecelerde gerçekleştirilen bazı ritüellerdendir.

Bunların yanında Osmanlı toplumunda Kadir Gecesi'ne mahsus bazı âdetler de bulunmaktadır. “Kadir alaylarının çıkarılması” ve “kaftan giydirilmesi” bunlardan bazılarına örnektir. Kadir Gecesi'ni halkla birlikte geçirmek isteyen padişah ve devlet erkânının, namazlarını kılmak üzere saraydan ayrılması ve camiye (selatin camilerinden birisi) kadar merasim yürüyüşü düzenlenmesine “kadir alayı” denmiştir (Uzun, 2001; 126). Halkın seyrine açık olan bu yürüyüşün yapılacağı güzergâh tören öncesinde tamir edilerek, aydınlatılarak, süslenerek vb. merasime hazırlanmaktadır. Diğer bir hazırlık olan “kaftan giydirmeye” ise cami minarelerinin külâhından küpüne kadar yukarıdan aşağıya kandille donatılmasıdır (Bozkurt, 2003; 397). Camilerin büyük bir ihtimamla muhafaza ettikleri “sakal-ı şerif” şişesini ziyarete açmak için genellikle Kadir Gecesi'ni tercih etmeleri de bu geleneklerdendir (Bayrı, 1972; 130).

Vehbî'nin Ramazâniyye türündeki kasidesinden alınan aşağıdaki beyit kandillerde yapılan hazırlıktan bir kesit sunmakta ve süslenen minareleri şenlik ağacına benzetmektedir:

Her menâre tonanub oldu çü nahl-i sûrî

Ergavân hâleti var zînet-i endâmında

(Seyyid Vehbî, K. 46/11)

Zikredilen âdetlerden bazıları terk edilmiş olsa da günümüzde de okunan Kur'ânlar, indirilen hatimler bin aydan hayırlı olan ve duaların kabul edileceği bu gecede bağışlanmaya çalışılır; zekât ve sadaka vermek için Kadir Gecesi tercih edilir. Namaz, oruç, teravîh gibi ibadetler yerine getirilirken daha itinalı davranılır. Ramazan'ın en mükellef iftar ve sahur sofraları için Kadir Gecesi beklenir. Kandil simidi ya da çöreği denilen ikramlıklar yapılır; misafir, akraba ve komşularla paylaşılır.

Kadir Gecesi, belirtilen hususiyetleri ve insanımızın ona verdiği ehemmiyetle birleşerek aranması, bulunması, idrak ve ihya edilmesi gereken kutsal ve ortak bir değer olmuştur. Mübarek bir ayın içerisinde yer alması ve kendisinin de böyle bir gece olması onu sevinç ve coşkuyla karşılanan gecelerden birisi hatta en kıymetlisi yapmıştır. Yine tam olarak zamanın tespiti mümkün olmaması ile de diğer mübarek gün ve gecelerden daha farklı şekilde telakki edilmesine, bu geceye daha fazla kıymet verilmesine olanak sağlamıştır. Halk arasındaki “Her geceyi Kadir bil, her kişiyi Hızır bil.” ya da “Anası onu Kadir Gecesi doğurmuş.” gibi sözler gecenin ehemmiyetinden mülhemdir. Tüm bu değerleri ve özellikleri diğer kutsallar gibi Kadir Gecesi'ni de divan şiirine taşımıştır. Kadir Gecesi, Ramazan ayını konu edinen “Ramazâniyyeler” başta olmak üzere ıdyiyye, cülûsiyye, şitâiyye, sûriyye gibi pek çok nazım türünde ve terkîb-i bend, tercî-i bend, gazel, kaside, kıta, murabba, tuyuğ gibi birçok nazım şeklinde karşımıza çıkmaktadır. “Kadir Gecesi'nin divan şiirinde "leyle-i Kadr, şeb-i Kadr, şâm-ı Kadr" gibi terkiplerde gerçek ve mecaz anlamlarıyla ve cinas, tevriye, iham, iham-ı tenasüb gibi edebî sanatlarla zengin bir kullanım alanı vardır (Uzun, 2001; 125).”

Şeyhî Dîvânî'nda yer alan gazellerden birisi Kadir Gecesi'nin kutsiyeti hakkında söylenmiş yek ahenk bir gazeldir (Önal, 2013; 1276). Yine Zâtî'nin divanında yer alan bir gazel Kadir Sûresi'nin edebî tefsiri görünümündedir (Serdaroğlu Şişman, 2001; 201). Bunlar gibi müstakil olarak Kadir Gecesi'ni anlatan manzumeler olmakla birlikte Kadir Gecesi genellikle şiirlerde bir ya da birkaç beyitle yer almıştır.

Çalışma Kadir Gecesi'nin açıkça zikredildiği beyitler dikkate alınarak yapılmıştır. Çalışma için XIV-XVIII. yüzyıllar arasında seçilen şairlerin divanları taranmıştır. Bu örneklerden yola çıkıldığında Kadir Gecesi'nin divan şiirinde çok zengin bir kullanım çeşitliliğine sahip olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte Kadir Gecesi'nin kullanıldığı bağlamlardan bazılarının dikkat çekici bir şekilde daha çok rağbet gördüğü tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Kadir Gecesi'nin kıymetinin anlatıldığı beyitlerdir.

Kadir Gecenin Kıymetinin Anlatıldığı Beyitler

Kadir Gecesi'nin yukarıda değinilen özellikleri ile inanç dünyamızı, sosyal hayatımızı, edebiyatımızı şekillendiren bir değer olduğu belirtilmiştir. Şairlerin de manzumelerinde bu geceyi ele alırken şiir dilinin imkânlarıyla gecenin kıymetine değindikleri görülmektedir.

Nazîr İbrahim, aşağıdaki beyitlerin ilkinde oruç tutanların dualarını takdim etmek için Kadir Gecesi'ni beklediklerini söyler ve devamındaki beyitte bunun sebebini açıklar. Kur'ân-ı Kerim, o gecede kim dua ederse ret olunmayacağını beyan etmiştir:

Leyle-i Kadr'i şeref-bahş-ı cihân olmuşdur
Sâimân tâ ki duâsın eyler ol dem takdîm (Nazîr İbrahim, K. 14/12)

Redd olunmaz ol gice her ki duâ eyler ise
Eylemiş anı beyân Hazret-i Kur'ân-ı Kadîm (Nazîr İbrahim, K. 14/13)

(Oruç tutanlar âleme şeref bağışlayan Kadir Gecesi'nde dualarını taktim ederler. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, o gece kim dua ederse ret olunmayacağını, beyan etmiştir.)

Şeyhî de isteklerin kabul olduğu bu gecede, fırsatı kaçırmamak, amacına ulaşmak için gündüz gibi uykusuz kalınması gerektiğini kendisine seslenerek anlatır:

Şeyhî gel mahşere dek gün bigi bîdâr olalım
K'oldu âlemdeki maksûd müyesser bu gece (Şeyhî, G. 149/7)

(Şeyhî, mahşer sabahına kadar gün gibi uykusuz olalım ki âlemdeki tüm amaçların (isteklerin) gerçekleştiği gecedir bu gece.)

Başka bir beytinde bu gecenin bin aydan hayırlı olmasına telmihte bulunarak buna şaşılmanması gerektiğini, çünkü Allah'ın kudretinin böyle tecelli ettiğini söyler:

Bu gice Kadri bin aydan yeg ise tan mı Hak
Kudret ile şeb-i Kadr etdi mukadder bu gice (Şeyhî, G. 166/3)

(Hak bu gecenin kıymetini bin aydan üstün tuttuysa şaşılır mı? Kudreti ile bu geceyi Kadir Gecesi olarak tayin etti (kıymetlendirdi).)

Refî-i Kâlâyî yazdığı Ramazâniyye türündeki kasidesinde Kadir Gecesi ile ilgili ayete telmihte bulunmaktadır. Kadir Gecesi'nin ihya edilmesi gerektiğini çünkü bin aydan hayırlı olduğunu okuyucuya hatırlatmaktadır:

Nice ihye idelim bâisi ihyâmız o kim
Elfî şehr olmadı ol yek-i şeb-i Kadre nisbet (Kâlâyî, K. 18/15)

(O geceyi ihya etmeliyiz ki bin ay bile bir Kadir Gecesi'ne benzemez.)

Enderunlu Fâzıl divanından alınan aşağıdaki beyit ise Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın hangi gecesinde olduğunun belirsizliği ile ilgilidir. Sevgilisini arayıp bulamayan şair onu aranıp bulunması gereken şerefli Kadir Gecesi'ne benzetir:

Bir gün arayıp bulamadım ol tâze civânı

Mânend-i şeb-i Kadr-i şerîf etdi nihânı

(E. Fâzıl. T.B. 57-7/2)

(O genç sevgili, şerefli Kadir Gecesi gibi gizli olduğunu için bir gün (bile) onu arayıp da bulamadım.)

Aşağıdaki beyitte de şair halkın gözüne görünmemesini, Kadir Gecesi gibi gizli olmasına bağlamıştır:

Beni kıldı misâl-i leyle-i Kadr

Yani kim çeşm-i halkdan pinhân

(E. Fâzıl. K. 104/39)

(Beni, Kadir Gecesi gibi halkın gözünden gizledi.)

Enderunlu Fâzıl bir diğer beytinde Ramazan ayını namus sahibi bir güzele; Kadir Gecesi'ni ise gelin odasındaki gizli bir geline benzetmiştir:

Ramazân mâhı ki bir dilber-i sâhib-nâmûs

Leyle-i Kadr'i anın haclede bir gizli arûs

(E. Fâzıl. K.105/1)

(Ramazan ayı ki namus sahibi bir sevgilidir, Kadir Gecesi ise onda gizli bir gelindir.)

Aşağıdaki beyitte sevgilinin saçları ile yanağını kullanan şair, saçları bir olması bakımından Kadir Gecesi'ne yanakları da iki olması bakımından bayrama benzetir. Şu halde tek olan Kadir Gecesi, çift olan bayramlardan üstündür:

Kâkül-i müşgîni birdür ârız-ı gül-fâm iki

Nitekim âdetdür olur Kadr bir bayrâm iki

(Necâtî, G. 622/1)

(Mis kokulu saçı birdir, gül kokulu yanakları iki. Nitekim Kadir'in bir, bayramın iki olması âdettendir.)

Aşağıdaki beyitlerde de çeşitli şekillerde Kadir Gecesi'nin ehemmiyetine değinilmektedir:

Ol gece meğer Kadr u Berât idi mukarrer

Çekdi kamer-i çerh ana tuğrâ-yı mutallâ

(Yahyâ Bey, K. 1/5)

(Ayın yaldızlı bir tuğra çektiği o gece meğer Kadir ve Berat Gecesi imiş.)

Nite ki ide sefer âleme meh ü hurşîd

Nite ki gide gele rûz leyletü'l-Kadre

(Yahyâ Bey, K. 12/43)

(Dünyaya ay ile güneş nasıl sefer ediyor ve gün Kadir Gecesi'ne nasıl gidip geliyorsa...)

Bil kadrini zîrâ ki bu şehrin şeb-i Kadr'i

Bî-şek sebab-i mağfîret-i âlemiyândır

(E. Vâsıf, K. 28/10)

(Bu aydaki Kadir Gecesi'nin kıymetini bil zira (o gece) şüphesiz âlemlere mağfîret sebebidir.)

Rûzenün her şebi dönse n'ola Kadr'e Bahtî
Ki olupdur Ramazân ayına zîver kandîl (Bahtî, G. 8/5)

(Bahtî, kandil Ramazan ayına süs olduğu için orucun her gecesini Kadir Gecesi'ne dönse şaşılmaz.)

Eglen sevâd-ı şî'rüm ile gitme çağ çağ
Ey mâh Kadr gicesi akar sular turur (Zâtî, G. 208/3)

(Ey ay gibi olan sevgilim! Şiirimin karası gibi çağıl çağıl akarak gitme zira Kadir Gecesi'nde akan sular durur.)

Vardı zülfinde karâr itdi gönül gerçekmiş
Şeb-i Kadr içre turur dirler idi âb-ı revân (Azmîzâde Hâletî, G. 567/2)

(Gönül saçlarında karar kıldı. Kadir Gecesi'nde akan sular durur derlerdi, gerçekmiş.)

Derler duâ olur şeb-i Kadr olsa müstecâb
Rûzî kıla visâlini bu gece Kirdgâr (Zâtî, G. 452/4)

(Kadir gecesini yapılan dualar kabul olur derler. Allah bu gece sana kavuşmayı nasip etsin.)

Bilelüm Kadrini savmun gice kâim olalum
Olmaya göz göre kadri gözümüzden pinhân (Kâmî, G. 150/2)

(Orucun kadrini bilelim ki gece uyanık olalım. Göz göre göre Kadir'i gözümüzden kaçırmayalım.)

Sıyâmın ayıdır yüzün saçın Kadr uşta Hak tanık
Gel iy vahyi bilen ârif ki Kur'ân âşikâr oldı (Nesîmî, G. 415/8)

(Yüzün Ramazan ayı, saçın da Kadir Gecesi'dir. Gel ey vahyi bilen ârif kişi, Allah şahittir ki Kur'ân onda âşikâr olmuştur.)

Kadir Gecesinin Bir Duâ/Temenni ya da Teşekkür İfadesi Olarak Kullanıldığı Beyitler

Divan şiirinde çok kullanılmış nazım şekillerinden biri olan kasidelerin son bölümü duâ'dır. Kasidelerde dua bölümünün genellikle mevcut olduğu yani şairler tarafından ihmal edilmediği görülür. Methiye türündeki kasidelerin dua bölümünde şair, memduhu için Hakk'a yakarır. Allah'tan onun için uzun ömür, saltanat, iyi talih diler. Kadir Gecesi'nin yer aldığı aşağıdaki beyitlerin büyük çoğunluğu kasidelerin dua kısmından alınmıştır. Şairlerin memduhları için dua ettikleri bu beyitlerde birbirine benzer anlatımların olduğu görülmüştür.

Enderunlu Vâsıf III. Selim için yazdığı Ramazâniyyede sultanın saltanatı ve talihi için dua eder, her gecesinin Kadir, her gününün de bayram olmasını diler:

Baht u ikbâl ile tahtında mukîm oldukça
Her şebi leyle-i Kadr ola nehârî bayrâm (E. Vâsıf, K. 15/68)

(Baht ve talih tahtında oturdukça her gecesini Kadir, gündüzü de bayram olsun.)

Mihri Hatun, dua ettiği II. Beyazid'in her gecesinin Kadir, her gündüzünün de daima bayram olmasını istemektedir:

Kimdür ol Sultân Ahmed ibni Sultân Bâyezid

Gicesi Kadr olsun anun dâimâ gündüzi ıyd (Mihri Hatun, Tercî-i Bend, 1/7)

(Sultan Ahmed oğlu Sultan Bâyezid ki onun daima her gecesi Kadir, her gündüzü de bayram olsun.)

Nefî'nin Sultan Ahmet Han için yazdığı iydiyye kasidesindeki beyitte şair, sultanın her gündüzünün Nevruz, her gecesinin Kadir gibi geçmesi için Hakk'a niyaz etmektedir:

Hakk rûzunu Nevrûz u şebîn Kadr ede her sâl
Ol pâyede kim kible-i ikbâl-i şehândır (Nefî, K. 9/71)

(Allah, şahlara ikbal kiblesi olan o payede onun her gündüzünü Nevruz her gecesini de Kadir etsin.)

Yahyâ Nazîm'in Selîm Girây Hân için yazdığı kasidede, oruç ve bayramın Müslümanlara emir olduğu gibi onun da gecesinin Kadir, gündüzünün bayram olmasını istemektedir:

Kadr ü id olsun şeb u rûzı o âlî hazretin
Ehl-i İslâma sıyâm u id kim fermân olur (Y. Nazîm, K. 23/48)

(Ehl-i İslâma oruç ve bayram buyurulduğu sürece o hazretin de gecesi Kadir, gündüzü bayram olsun.)

Şairlerin memduhları için Kadir Gecesi'ni kullanarak benzer dileklerde buldukları beyitlerden örnekler aşağıda yer almaktadır:

Her günün Nevrûz u ıyd olsun gecen Kadr ü Berât
Devlet ile behcet ü şâdîde ol leyl ü nehâr (Usûlî, K. 3/48)

(Her günün Nevruz ve bayram, gecen de Kadir ve Berat Geceleri gibi olsun. Talihin ile gece gündüz mesut olasın.)

Gece gündüz geçe âsâyîş ile evkâtın
Her şebîn Kadr senin her günün olsun bayrâm (Nedîm Dîvânı, K. 9/43)

(Gece gündüz tüm zamanın huzur ile geçsin. Her gecen Kadir, her günün de bayram olsun.)

Her rûz u şebîn ıyd u Kadr eyleye Mevlâ
Mecmû-ı cihâna bu duâ vird-i zebândır (E. Vâsıf, K. 28/90)

(Mevla geceni Kadir, gündüzünü bayram eylesin. Cihanın tümünün dilinde bu bir duadır.)

Gündüzi id ü gicesi Kadr ola dem-be-dem
Bârî katında her dileği ola müstecab (Necâtî, K. 3/50)

(Her zaman gecesi Kadir, gündüzü de bayram olsun. Allah katında her duası kabul olsun.)

Giceni Kadr ü günün id ide Sübhân-ı Kadîm
Görelüm taht-ı şerefde seni Hâkân-ı kerem (Necâtî, K. 18/32)

((Ey) kerem sultanı! Seni şeref tahtında görelim. Allah senin geceni Kadir, gündüzünü de bayram etsin.)

İd ola her günün şeb-i Kadr ola her gicen
Tâ rûz u şeb gelüp gide kâim ola cihân (Tâcîzâde Cafer Çelebi, K. 5/114)

(Gece gündüz gelip gittikçe, dünya durdukça her günün bayram, her gecen de Kadir Gecesi olsun.)

Sadr-ı âlî-i kerem-kârun ola hemvâre
Güni îd ü gicesi Leyle-i Kadr-i Ramazân (Sâbit, K. 45/69)

(Cömert, yüce makamın daim olsun. Gündüzün bayram, gecen de Ramazan'ın Kadir Gecesi olsun.)

İlâhî meymenetle îd ü Kadr olsun şeb ü rûzen
Sana Hak yâr olsun ömr ü ikbâlin mezîd olsun (E. Fâzıl, K. 103/ 17)

(Hak sana yar olsun, ömrün ve talihin uzun olsun. Allah, uğurla gündüzünü bayram, geceni de Kadir Gecesi yapsın.)

Devletün dâim ola kadrüni Hakk ide füzûn
Tâ ki Kadr-i Ramazân ola cihân içre nihân (Kâmî, K. 13/25)

(Dünyada Ramazan ayındaki Kadir gecesi gizlendiği sürece Allah kadrini artırsın, devletini daim etsin.)

Her şebi olsun şeref-endûz-ı Kadr
Ola her rûzı meserret-bâr îd (E. Fâzıl, K.96/25)

(Her gecesi şeref saçan Kadir, her gündüzü de mutluluk saçan bayram olsun.)

Rûzlar îd ü gice Kadr ola devrinde senin
Gice gündüz görelim Kadr'i dahı bayramı (E. Fâzıl, K. 114/34)

(Senin devrinde oruçların her gecesi Kadir, gündüzleri de bayram olsun (böylece) gece gündüz Kadir ve bayramı görelim.)

Yukarıdaki beyitlerde dua/temenni ifadesi olarak yer alan Kadir Gecesi'nin benzer şekilde teşekkür mahiyetindeki kullanımlarına da rastlanmaktadır. Şairler bu kez memduhlarının saltanatlarında geçen zamanın gündüzünü bayrama, gecesini de Kadir'e benzeterek memnuniyetlerini ifade etmektedirler:

Yahyâ Nazîm naat türündeki kasidesinde Hz. Peygamber devrindeki Ramazan ayını anlatmak için Kadir Gecesi'nden istifade etmiştir:

Nice rûze ki anın rûz u şebi Kadr ile îd
Nice rûze ki ola îdi anın subh ile şâm (Y. Nazîm, K. 55/2)

(Öyle bir oruçtur ki gecesi Kadir, gündüzü bayramdır (ve yine) öyle bir oruçtur ki her akşam ve sabahı bayramdır.)

Zihnî, Kilis kaymakamı için yazdığı kasidede onun zamanında geçen gündüzleri mesut bir bayrama, geceleri ise Kadir ve Berat gecelerine benzetmiştir:

Gicesi Kadr [ü] Berât gündüzü bir îd-i saîd
Şerbet-i süfre-i iftârî çü nesîm-i cinân (Kilisli Zihnî, K. 11/10)

(Gecesi Kadir ve Berat, gündüzü de mesut bir bayramdır. Çünkü iftar sofrasının şerbeti cennet rüzgârıdır.)

Leyla Hanım, Sultan Abdülmecid için yazdığı Ramazâniyye'sinde onun saltanatında her gecenin Kadir, gündüzünün de bayram gibi geçtiğini belirtmektedir:

Ahd-i adl-i devletinin her şebi Kadr-i saîd
Rûz-ı firûz-ı hümâyûn himmeti îd-i cihân (Leyla Hanım, K. 3/6)

(Devletinin adaletiyle her gecesı mesut bir Kadir, her günü de kutlu bir bayramdır.)

Benzer bir anlatım Kâmî'nin Sultan Ahmet için yazdığı bir kıtada yer almaktadır:

Cenâb-ı Hazret-i Sultân-ı Ahmed Hân-ı Gâzînün
Zamân-ı devletinde gice gündüz Kadr ü ıyd oldı (Kâmî, Kıta 74/1)

(Sultan Gazi Ahmet Han Hazretlerinin saltanat zamanında geceler Kadir, gündüzler bayram olmuştur.)

Şeyhülislam Yahyâ, Sultan Ahmet ve Sultan Murat için yazdığı gazellerde onların saltanatında geçen günlerinden memnun olduğunu şu şekilde ifade eder:

Şâddur Yahyâ ki eyyâmında Sultân Ahmed'ün
Gicesi Kadr u günü bayrâm u ya Nevrûzdur (Ş. Yahyâ, G. 110/5)

(Yahyâ, Sultan Ahmet'in zamanında (öyle) mutludur ki geceler Kadir, gündüzler de bayram ya da Nevruz gibi geçer.)

Devletinde Hazret-i Sultân Murâd'un hürremüz
Kadrür her gicemüz bayrâmdur her rûzumuz (Ş. Yahyâ, G. 138/4)

(Sultan Murat Han Hazretlerinin saltanatında her gecemiz Kadir, her günümüz de bayram olduğundan sevinçliyiz.)

Nefi IV. Murat'ın Edirne ziyareti için söylediği aşağıdaki beyit de memduhuna teşekkür olarak değerlendirilebilir:

Gündüzü ıyd u şebi Kadr oldu gûyâ halkının
Müjde-i teşrifin etdi dillerin ol denlü şâd (Nefi, K. 25/3)

(Senin teşrifin gönülleri o kadar mesut etti ki halkının gündüzü bayram, gecesı Kadir oldu.)

Kadir Gecesinin Sevgilinin Saçlarıyla Anıldığı Beyitler

Kadir Gecesi ile sevgilinin saçları arasında benzerlik ilgisinin kurulduğu beyitler şairler tarafından çokça ele alınmıştır. Divan şiiri geleneği içerisinde sevgilinin hemen hemen tüm fiziksel özelliklerinde olduğu gibi saçları da belirli vasıflara sahiptir. İstisnaları olmakla birlikte sevgilinin saçları genellikle siyahtır. Yine sevgilinin saçlarının kıymetli ve ulaşılmaz olması saçların Kadir Gecesi'ne benzetilmesine ya da bu gece ile anılmasına olanak sağlamıştır.

Aşağıdaki beyitte Nedîm, sevgilinin yanağının parlaklığı (aydınlığı) ile bayram sabahı arasında; saçların siyah olması ile de Kadir Gecesi arasındaki alakayı kullanmıştır. Kadir Gecesi'nin tam olarak zamanının tespit edilememesini sevgilinin saçları arasında gizli olmasına bağlamıştır:

Seher-i ıyd celî maşrık-ı ruhsârında

Leyle-i Kadr hafî zülf-i siyah-fâmında (Nedîm, G. 128/4)

(*Bayram sabahı yanağının doğusunda aşikârdır; Kadir Gecesi ise siyah saçlarında gizlidir.*)

Benzer bir ilgi Pertev'in beytinde Kadir Gecesi'nin nuru ile sevgilinin gerdanı arasında kurulmuştur. Saçların arasından sevgilinin gerdanını yani parlaklığını görenler Kadir Gecesi'nin nurunun sevgilinin omuzlarına indiğini zannedeceklerdir. Saçların arasından yani siyahlığın arasından görünmesi parlaklığın derecesini artırmaktadır:

Nûr-ı şeb-i Kadr indi sanır sînene herkes
Perçem arasından göricek gerdenin ey şüh (Muvakkitzade Pertev, G. 56/2)

(*Perçem arasından gerdanını gören herkes, sinene Kadir Gecesi'nin nuru indi sanır.*)

Gerdanın parlaklığı, aklığı ile Kadir Gecesi'nin nuru arasındaki ilgi şair Vehbî'de de karşımıza çıkmaktadır. Gerdan diğer beyitte olduğu gibi saçların altından görünmektedir:

Zann eylerdim ki leyle-i Kadr içre nûrdur
Gördükce zîr-i zülf-i muanberde gerdenin (Seyyid Vehbî, G. 142/2)

(*Anber kokulu saçının altında gerdanını gördükçe Kadir Gecesi'nin içindeki nur olduğunu sanırdım.*)

Aşağıdaki beyitte saçlar Kadir Gecesi'ne, kaşlar bayram hilaline benzetilmiştir. Sevgiliden ayrı düşmek Ramazan'a, sevgiliye kavuşmak ise bayrama teşbih olunmuştur:

Zülfün şeb-i Kadr oldu kaşın ıyd hilâli
Vaslın dem-i ıyd oldu firâkın ramazândır (Avnî, G. 23/3)

(*Saçın Kadir Gecesi, kaşın bayram hilali oldu. Sana kavuşmak bayram, ayrılığın ise Ramazan'dır. (oruçtur)*)

Bu beyitte ise sevgilinin yüzü bayrama, saçları Kadir Gecesi'ne benzetilmiştir. Âşık, sevgilisindeki bu benzerliklerden ötürü geceleri Kadir'i, gündüzleri bayramı yaşamaktadır:

Iyde yüzün ü Kadre saçın olalı teşbîh
Kadr ile bana ıyd hemîn subh u mesâdir (Avnî, G. 18/4)

(*Yüzün bayrama, saçların Kadir gecesine benzetildiğinden beri, geceleri Kadir, gündüzleri de bayram olmuştur bana.*)

Ahmed Paşa ise sevgilinin saçlarını ve güzelliğini Kadir Gecesi ve bayramla mukayese eder. Sevgilinin saçını Kadir Gecesi'nden, güzelliğini ise bayramdan üstün tutar. Kadir Gecesi'nin sevgilinin saçına yetişebilmesi için daha uzun, bayramın sevgilinin güzelliğine erişebilmesi için de sonsuz olması gerekmektedir. Şu hâli ile Kadir Gecesi sevgilinin saçlarından noksandır; bayram da sevgilinin güzelliği gibi nihayetsiz değildir:

Kadr dirdüm ben bu zülfe Kadr eger olsa dırâz
İd derdim ben bu hüsne olmasa pâyân-ı id (Ahmed P, G. 29/2)

(*Kadir daha uzun olsa saçlarına Kadir derdim, bayramın sonu olmasa bu güzelliğe bayram derdim.*)

Ahmedî'ye ait beyitlerde saçlar Kadir Gecesi'ne; sevgilinin yüzü ve yanağı Nevruz'a, bayrama benzetilmiştir:

Dudağı-durur çeşme-i hayvân u beni Hızır
Yanağı-durur îd ü saçı Kadr ü Regâyib (Ahmedî, G. 57/4)

(Dudağı ölümsüzlük çeşmesi, beni Hızır olan sevgilinin yanağı bayram, saçları da Kadir ve Regâyip Geceleri'ne benzer.)

Zihî latîf-cemâl ü zihî mübârek-zât
Ki yanagıdur anun îd ü zülfî Kadr ü Berât (Ahmedî, G. 80/1)

(Yanağı bayrama, saçları Kadir ve Berat Gecesi'ne benzeyen sevgili, hem latif yüzlü hem de mübarek bir zattır.)

Yüzün Regâyib-i îd ü saçun garâyib-i Kadr
Kaşundur arada mihrab u kible-gâh-ı salât (Ahmedî, G. 72/6)

(Yüzün Regâyib Bayramı, saçın Kadir Gecesi'nin mucizeleri, arada bulunan kaşların ise mihrap ve kiblegahtır.)

Yüzüne hayrân kalanun gündüzi Nevruz u îd
Saçuna vâlih olanun gicesi Kadr ü Berât (Ahmedî, G. 89/3)

(Yüzüne hayran olanın gündüzü Nevruz ve bayram gibi; saçına hayran olanın gicesi ise Kadir ve Berat gibidir.)

Gün yanagun safâsıla Nevruz olur u îd
Gice saçun hevâsıla Kadr ü Berât olur (Ahmedî, G. 152/2)

(Gündüz yanağının mutluluğu ile Nevruz ve bayram olur. Gece de saçının arzusuyla Kadir ve Berat olur.)

Gönül kim zülfüne düşer Berâtı n'eyler ü Kadr'i
Kişi kim yüzünü görer n'ider îd ile Nevruzı (Ahmedî, G. 715/3)

(Senin saçına düşen gönül Kadir'le Berat'ı, yüzünü gören bayramla Nevruz'u neylesin.)

Bu saç mı yâ şeb-i yelda vü yâ Kadr
Bu yüz mi bedr mi yâ îd-i Adha (Ahmedî, K. 72/17)

(Bu saç şeb-i yelda (yılın en uzun gecesi) midir yoksa Kadir midir? Bu yüz dolunay midir yoksa kurban bayramı midir?)

Kaşların zülf-i perîşânın altında gören
Şeb-i Kadr içre sücûd etdi sanır iki nihâl (Nâdirî, G.82/2)

(Dağınık saçlarının altında kaşlarını gören, Kadir Gecesi'nde iki fidanın secde ettiğini sanır.)

Cânâ kara saçunla karâritse ârızun
Gören sanur ki leyle-i Kadr içre turur âb (Necâtî, K. 3/40)

(Ey sevgili! Yanağının kara saçınla birlikte (yan yana) durduğunu görenler, Kadir Gecesi'nin içinde suyun durduğunu sanır.)

Öyle bir dilber-i nevreste-i bâg-ı Firdevs
Leyle-i Kadri anın zülf-i şebistândır (E. Fâzıl. K.82/8)

(Firdevs cennetinin taze dilberi öyle bir güzeldir ki Kadir Gecesi onun siyah saçlarındadır.)

Ecr-i ihyâ-yı şeb-i Kadr dilerse âşık
Gice bîdâr-ı gâm-ı zülf-i siyeh-fâm olsun (Sürûrî, G. 123/ 3)

(Âşık, Kadir Gecesi'ni ihya etmenin sevabını dilerse, sevgilinin siyah saçının gamıyla uykusuz olsun.)

Saçunla ârızun iy âlem-efrûz
Birisi Kadrür birisi Nevruz (Muhibbî, G. 1270/1)

(Ey âlemi aydınlatan, saçınla yanağının biri Kadir Gecesi, birisi de Nevruz'dur.)

Kadir Gecesinin Sevgiliye Kavuşmaya Benzetildiği Beyitler

Divan şiiri geleneğinde işlenen aşk anlayışında âşık ile sevgilinin kavuşması çok ender rastlanan bir durumdur. Buna genellikle sevgili müsaade etmez. Âşık olan taraf da sevgiliye kavuşamamanın acısı ile ağlar, inler ve devamlı olarak vuslatı talep eder. Bir şekilde kavuşmaya küçük bir yol bulunur olsa yani maşuk müsaade etse kader müsaade etmez ve kavuşma genellikle vaki olmaz. Âşık için bu kadar önemli ve ulaşılmaz olan vuslat kendisi gibi kıymetli olan ve zamanı tayin edilemeyen Kadir Gecesi'ne benzetilir.

Nesîmî vuslata erişebileni değil küçük bir şans bulabilen âşığı bile şanslı görmüştür. Vuslata yakın olanın her gecesi Kadir Gecesi; her gündüzü de bayramdır:

Her gicesi her günü Kadr ile bayrâm olur
Vaslına her kim karîb oldu baîd olmadı (Nesîmî, G.417/8)

((Sevgilinin) kavuşmasına kim uzak değil yakın olursa onun gecesi Kadir, gündüzü de bayram olur.)

Sürûrî, Kadir Gecesi'ni arayıp bulma telaşına kapılmaz çünkü sevgilisi lütfetse ve bir gece evini ziyaret etse zaten Kadir Gecesi'ne kavuşmuş olacaktır:

Bana olurdu şeb-i Kadr ey sanem ger bir gice
Lutf idüp kılsan kadem-rencîde bende-hâneye (Sürûrî, G. 384/2)

(Ey sanem (sevgili)! Şayet bir gece lutfedip de bu kulunun evine adım atsaydın, (o gece) bana Kadir Gecesi olurdu.)

Sevgiliye kavuşma çoğu zaman imkânsız olması ya da çok zor ele geçmesi bakımından Kadir Gecesi'ne teşbih olunmuştur. Yahyâ Bey'in aşağıdaki beytinde ise şiir geleneğimizde ender rastlanan vuslat gerçekleşmiş hatta âşık şark illerine sevgili ile gitme fırsatı bulmuştur. Bu durumda her gecesinin Kadir, her gündüzünün de bayram olması olağandır:

Şâdam ana kim oldu gicem Kadr ü günüm îd
Şark illerine bir meh-i tâbân ile gitdüm (Yahyâ Bey, G. 261/2)

(Şark illerine bir ay yüzlü ile gittiğim için muthuyum ki gecem Kadir, gündüzüm bayram oldu.)

Helâkî de yılda bir kez gelen Kadir Gecesi'ne sevgilinin onu ziyareti ile ulaşmayı amaçlamaktadır:

Yılda bir kerre şeb-i Kadr olur imiş umaram

Kadr'e irgüre bizi ol meh-i ranâ bu gice

(Helâkî, G.124/3)

(Yılda bir kere Kadir Gecesi olurmuş, umarım o ay yüzlü (sevgili) bu gece bizi Kadir Gecesi'ne ulaştırır.)

Muhibbî saçın renginden ötürü Kadir Gecesi ile alakasını; yüzün aydınlığından ötürü Nevruz'a benzemesini kullanmıştır. Dolayısıyla sevgilinin saçını ve yüzünü seyretmek yani ona kavuşmak aynı anda hem Kadir Gecesi'ni hem Nevruz'u bir arada yaşamaktır:

Ey Muhibbî zülf ü hadden seyr kıl şâm ü seher

Kadr ü nev-rûzı bir iden kudretü'llâh'ı görün

(Muhibbî, G. 1147/5)

(Ey Muhibbî, gece gündüz (sevgilinin) saçını ve yüzünü seyret ki Allah'ın kudreti Kadir Gecesi'ni ve Nevruz'u bir araya getirsin.)

Ayrılığı bir geceye benzeten şair, o gecede sevgiliyi görürse gecesi Kadir'e, gündüzü de bayrama tebdil edecektir:

Bu Muhibbînün şebi Kadr ü günü bayram ola

Ger görine şâm-ı hicrinde hilâli kaşunun

(Muhibbî, G. 1874/5)

(Şayet ayrılık gecesinde kaşının hilalini görürse bu Muhibbî'nin gecesi Kadir, gündüzü de bayram olur.)

Oldukça hacimli bir divana sahip olan Muhibbî'nin gazellerinde aynı mazmunu birden fazla kullandığına şahit oluruz. Aşağıdaki beyit de şairin diğer beyitleri ile benzer bir anlam ihtiva etmekte ve sevgiliye kavuşmanın gecesi Kadir'e, gündüzü de Nevruz'a benzetilmektedir. Şairin sevgilinin saçını ve yüzünü seyredemediği için Tanrı'ya şükrettiği görülür:

Bu Muhibbî zülfünü haddi ile görüp didi

Hamdülillâh kim gicem Kadr u günüm Nevrûz imiş

(Muhibbî, G. 1462/5)

(Bu Muhibbî saçınla, yüzünü gördüğünde, şükürler olsun gecem Kadir gündüzüm de Nevruz imiş, dedi.)

Bâkî aşağıdaki beytinde Kadir Gecesi'nin inanç dünyamızdaki yeri ile ilgili bir detaya yer verir. Kur'ân-ı Kerim'de gecenin bin aydan hayırlı olarak nitelendirilmesine telmih yapar. Şair, sevgiliye kavuşmayı bayrama da Nevruz'a da benzetmez, Kadir Gecesi'ne ulaşanların ancak o kıymetli geceyi anlayabileceğini söyler. Kadir Gecesi'ni bayramdan ve Nevruz'dan daha üstün tutar. Yani sevgiliye kavuşmak şayet bir şeye benzetilecekse o ne Nevruz ne de bayramdır, onu olsa olsa Kadir Gecesi'ne erenler anlayabilirler:

Ne îde benzedür rûz-i visâlün dil ne nev-rûze

Şeb-i Kadr'e irişenler irer ol rûz-ı firûze

(Bâkî, G. 417/1)

(Gönül, kavuşma gününü ne bayrama ne de Nevruz'a benzetir. Kadir Gecesi'ne erenler o kıymetli geceye ulaşırlar.)

Aşağıdaki beyitlerde sevgilinin yüzünü görmek, eşğinde olmak, sevgilinin âşığını ziyaret etmesi ya da sevgiliye kavuşmak, hatta kavuşmaya zerrece yol bulmak benzer şekillerde Kadir Gecesi ile ifade edilmiştir. Bunlardan herhangi birisinin gerçekleşmesi âşığın gecesini Kadir, gündüzünü de bayram edecektir:

Görüp cânâ yüzünü âlem-efrûz
Gicem Kadr olsa günüm tan mı Nevrûz (Muhibbî, G. 1289/1)

(Ey âlemi aydınlatan sevgili, yüzünü gördüğümde gecemin Kadir Gecesi, gündüzümün de Nevruz olmasına şaşılır mı?)

İşigünde gicesi Kadr ü günü Nevrûzdur
Tan degül olmazsa ol bî-çârede pervâ-yı îd (Tâcizâde Cafer Çelebi, K. 15/37)

(Sevgilinin eşğinde geçen gece Kadir, gündüz ise Nevruz'dur. O biçare bayrama ilgi göstermezse ayıplanmaz.)

Dün gece mihmânım ol mâh-ı cihân-efrûz idi
Nûr-ı hüsnünden dünüm Kadr ü günüm Nevrûz idi (Ahmet Paşa, G.311/1)

(Dün gece dünyayı aydınlatan o ay (yüzlü) misafirim oldu. Güzelliğinin nurundan gecem Kadir, gündüzüm de Nevruz oldu.)

Yüzüne hayrân kalanun gündüzi nevrûz u îd
Saçuna vâlih olanun gicesi Kadr ü Berât (Ahmedî, G. 89/3)

(Yüzüne hayran kalanın gündüzü Nevruz ve bayram, saçına hayran olanın ise gicesi Kadir ve Berat gibidir.)

Gün yanagun safâsı-la Nevrûz olur u îd
Gice saçun hevâsı-la Kadr ü Berât olur (Ahmedî, G. 152/2)

(Senin gün gibi yanaklarının sefasıyla Nevruz ve bayram olur. Gece saçının arzusuyla da Kadir ve Berat (Gecesi) olur)

Şol güneşin şûâma zerrece kim ki buldu yol
Her günü iyd ü her gece Kadr ü şeb-i Berât olur (Nesîmî, G. 96/8)

(O güneşin ışığına (sevgilinin) kim zerrece yol bulursa, onun her günü bayram her gicesi de Kadir ve Berat Gecesi gibi olur.)

Gönül kim zülfüne düşer Berâtı n'eyler ü Kadri
Kişi kim yüzünü görer n'ider îd-ile Nevrûzı (Ahmedî, G. 715/3)

(Senin zülfüne düşen gönül Berat ya da Kadir (Gecesi'ni) neylesin. Yüzünü gören de ne yapsın Nevruz'u ya da bayramı.)

İşigün Ka'be gicen Kadr ü yüzün îd olup
Kamu adâyı senün yoluna kurbân yazalar (Ahmedî, G. 144/6)

(*Senin eşiğin Kâbe, gecen Kadir, yüzün ise bayram olmuştur. (Şu halde) tüm düşmanları senin yoluna kurban olmuştur, diye yazsınlar.*)

Bir gün ol mâh ile hem-menzil ola şol kişi kim

Demi mâh u mehi sâl ü günü îd ü şebi Kadr (Zâtî, G. 344/2)

(*O ay yüzlü ile aynı yerde olan kişinin bir anı ay, ayı gün, günü bayram ve gecesi Kadir olur.*)

Zâtî yere melekler iner leyle-i Kadr'de

Girerse gönlüme bu gece yeridir o yâr (Zâtî, G. 452/5)

(*Ey Zâtî! Kadir gecesinde (gökten) melekler iner. Bu gece (melek olan) sevgili de gönlüme girse yeridir.*)

Sonuç

Kadir Gecesi Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen ve kıymeti tebliğ edilen hususi bir gecedir. Bu kutsal gece bütün ayların sultanı olarak kabul edilen Ramazan ayı içerisinde bulunmaktadır. Türk toplumu hem Ramazan ayına hem de Kadir Gecesi'ne gereken hassasiyeti tüm zamanlarda göstermiştir. İnsanımızın bu geceye hak ettiği değeri vermesi ve çeşitli şekillerde ihyaya çalışması sosyal hayattaki bütün unsurlar gibi bu geceyi de divan şiirine taşımıştır.

Kadir alaylarını düzenlendiği, minarelerin donatıldığı, kandillerin yakıldığı bu geceyi şairlerimiz tüm yönleriyle ele alıp şiirlerinde işlemişlerdir. Kadir Gecesi'nin yer aldığı manzumelere bakıldığında tuyuğdan gazele, murabbadan kıtaya, kasideden terkîb-i bende kadar hemen hemen bütün nazım şekillerinde kullanıldığını görürüz. Aynı çeşitlilik nazım türleri için de geçerlidir ki bu gece, başta Ramazâniyye, ıydiyye, cülûsiyye olmak üzere sûriyye, şitâiyye hatta mahlasnâmelerde bile yer almaktadır. Zâtî, Şeyhî gibi bazı şairlerin baştan sona Kadir Gecesi'ni anlattıkları yek-ahenk gazelleri de bulunmaktadır.

Kadir Gecesi bahsedilen hususiyetlerinden ötürü divan şiirinde çok kullanılan bir unsur olmuştur. Ancak bu kullanımlardan bazıları dikkat çekici bir yoğunluktadır. Bunlar çalışmada Kadir Gecesi'nin kıymetinin ele alındığı beyitler; bir dua/temenni ya da teşekkür ifadesi olarak kullanıldığı beyitler; Kadir Gecesi'nin sevgilinin saçı ile anıldığı beyitler; sevgiliye kavuşmaya benzetildiği beyitler şeklinde tasnif edilmiştir.

Bu başlıklardan ilkinde Kadir Gecesi'nin kıymetinin konu edildiği beyitler yer almaktadır. Kadir Gecesi'nin bin aydan hayırlı olması, âlemlere rahmet olması, Ramazan ayında gizli olması, bu gecede meleklerin yeryüzüne ineceği müjdesi ve edilen duaların kabul olacağı gibi Kadir Gecesi'nin özelliklerine değinmişlerdir. Şairler, akan suların bile durulduğu, taleplerin ret olunmadığı bu gecede uyanık olunmasını ve gecenin ihya edilmesi gerektiğini tavsiye etmişler, bu geceyi Ramazan'ın süsü, gelin, gelin odası olarak değerlendirmişlerdir. Şairler, Kadir Gecesi'nin önemini anlatırken Kadir Sûresi'ndeki ayetlere de telmih yapmışlardır.

İkinci başlıkta yer alan beyitlerden birisi tercî-i bendden, birisi kıtadan, ikisi de gazellerden alınmıştır. Bu birkaç istisna örnek dışında bu bölümde bulunan beyitlerin tamamı kasidelerde yer almaktadır. Kasidelerin dua bölümünde yer alan bu beyitlerde şairler memduhları için Tanrı'ya yakarmışlardır. Şairlerin övdükleri kişiler için uzun ömür, saltanat, iyi talih, baht, ikbal istemeleri

alışıl gelmiş bir durumdur. Çalışmada yer alan dua beyitlerinde, yukarıdakilere benzer farklı bir dileğe daha rastlanır. Şairler, kaside yazdıkları kişilerin gecelerinin Kadir, gündüzlerinin bayram olması için dua ederler. Bu dua/temenni ifadesi şairler tarafından o kadar çok kullanılmıştır ki adeta “Gecesi Kadir, gündüzü bayram olmak” gibi bir tabir ortaya çıkmıştır. Aynı tabirin dilek/temenni ifadesi olmasının yanında, övülen devlet adamlarının devri saltanatındaki refahı açıklamak için kullanıldığı görülür. Şairler, bu beyitlerde, memduhlarına, gecelerinin Kadir gündüzlerinin de bayram gibi geçtiği için şükranlarını sunarlar.

Üçüncü başlıkta Kadir Gecesi'nin sevgilinin saçı ile anıldığı beyitler yer almaktadır. Şairler sevgilinin saçlarının rengi ile Kadir Gecesi'nin siyahlığı arasındaki ilgiyi kullanırlar. Genellikle siyah olan sevgilinin saçları Kadir Gecesi'ne benzetilir. Saçlar Kadir Gecesi ile birlikte Regâyip ve Berat gecelerine de benzer. Saçları Kadir Gecesi'ne teşbih olunan sevgilinin gerdanının aklı, beyazlığı, parlaklığı da Kadir Gecesi'nin nuru ile ilişkilendirilir. Bu başlık altındaki beyitlerde dikkat çeken bir özellik de şudur ki şairler anlamı güçlendirmek için Kadir Gecesi ile birlikte Regâyip, Berat, Nevruz, şeb-i yeldâ, Ramazan ve Kurban Bayramları gibi bazı önemli gün ve geceleri de aynı beyit içerisinde zikretmeyi tercih etmişlerdir.

Siyahlığı itibariyle Kadir Gecesi'ne benzetilen uzuvlar arasında “ben” de bulunmaktadır; ancak bu kullanımların örnekleri çalışmada başlık oluşturabilecek sayıda değildir. Aşağıdaki beyitte, Ramazan ayı içerisinde Kadir Gecesi meleklerin yüzündeki siyah bene (zeytine) benzetilmiştir:

Bu bir mâh-ı mükerrerem kim sevâd-ı leyle-i Kadri

Siyeh bir hâl-i zeytindir cemâl-i kudsiyân üzre

(E. Fâzıl, K. 48/12)

Şair, sevgilinin gerdanı altındaki siyah benini Ramazan içinde saklı olan Kadir Gecesi'ne benzetmiştir:

Gerden altında siyâh hâli o meh-ruhsârın

Leyle-i Kadr-i mübârek ramazân içre nihân

(E. Fâzıl, K. 58/59)

Yine aşağıdaki beytinde de sevgilinin yanağındaki nur saçan siyah beni Kadir Gecesi'ne benzetmiştir:

Rûh-ı hûrîde leyle-i Kadri

Bir siyeh hâldir ki nûr-efşân

(E. Fâzıl, K.104/4)

Son başlıkta ise Kadir Gecesi'nin sevgiliye kavuşmaya benzetildiği örnekler yer almaktadır. Şairler genellikle sevgiliye kavuşmanın gecesini Kadir'e, gündüzünü de Nevruz veya bayrama benzetmişlerdir. Şiir geleneğimizde sevgiliye kavuşmak, Ramazan ayı içerisinde zamanı belli olmayan Kadir Gecesi'ni bulmak gibidir. Vuslat ve Kadir Gecesi hem değerli hem de ele geçirilmesi müşkül olan iki kavram olduğu için birlikte kullanılmışlardır. Sevgiliye kavuşan, kavuşmaya yaklaşan hatta görebilen şair kendisini şanslı addetmiştir. Bu şanslı zamanlarını da “gecesi Kadir, gündüzü bayram ya da Nevruz” şeklinde tarif etmişlerdir. Bâkî'ye ait beyitte ise Kadir Gecesi bayram ve Nevruz'la mukayese edilmiş, onlardan üstün tutulmuştur.

Kadir Gecesi örnek beyitlerde şeb-i Kadr, leyle-i Kadr, leyletü'l-Kadr, yek-i şeb-i Kadr gibi terkipler içerisinde yer almış ve sözcük bazı beyitlerde teviriyeli olarak kullanılmıştır.

Çalışmada Kadir Gecesi’ni lafzen ihtiva eden beyitler dikkate alınmıştır. Şairler tarafından çok tercih edilen Kadir Gecesi’nin en çok kullanıldığı bağlamlar tespit edilmiş ve örneklerine yer verilmiştir. Bu örnekler, Türk toplumunun Kadir Gecesi’ne verdiği değerin divan şiirine yansımalarıdır. Beyitler, milletimizin geceye gösterdiği hürmeti, Kadir Gecesi’ni idrak ve ihya etme çabasını gösteren vesika niteliği taşımaktadır.

Kaynaklar

- Ak, Coşkun (2006). Muhibbi Divanı. Trabzon: Trabzon Valiliği Yayınları.
- Akdoğan, Yaşar. Ahmedî Dîvân. e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0>. [Erişim Tarihi: 16.12.2021]
- Akkuş, Metin (2018). Nefî Dîvânı. e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 19.12.2021]
- Alpaydın, Bilal (2007). Refî‘i-Kâlâyî Dîvânı (İnceleme-Metin). Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Arslan, Mehmet (2018). Leylâ Hanım Dîvânı. e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59881,leyla-hanim-divanipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 18.12.2021]
- Arslan, Mehmet (2018). Mihrî Hâtun Dîvânı. e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58679,mihri-hatun-divanipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 19.12.2021]
- Ayan, Hüseyin (2014). Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayrı, Mehmet Halit (1975). Dinî Günler ve Bayramlar. İstanbul Folkloru, 1972, s. 125.
- Bektaş, Ekrem (2004). Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Hayatı-Sanatı ve Dîvânı’nın Tenkitli Metni. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.
- Beyhan, Esra (2021). Enderunlu Fâzıl Divanı (İnceleme-Metin). Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Biltekin, Halit (2018). Şeyhî Dîvânı. e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/61044,seyhi-divanipdf.pdf?0>. [Erişim Tarihi: 25.12.2021]
- Bozkurt, Nebi (2003). “Mahya”. TDV İslam Ansiklopedisi. C. 27, s. 396-398.
- Bozyiğit, Esra (2021). Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı İnceleme-Tenkitli Metin-Nesre Çeviri-Sözlük. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Çakır, Mustafa Sefa (2018). Yahyâ Nazîm Divanı: İnceleme-Tenkitli Metin. Doktora Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Dikmen, Hamit (1991). Seyyid Vehbi Divanının Karşılaştırılmalı Metni. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

- Doğan, Muhammed Nur (2014). Fâtih Dîvânı ve Şerhi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Erişen Yazıcı, Gülgün (2017). Kâmî Dîvânı. e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55977,kami-divani-pdf.pdf?0>
- Ertan, Mehmet Emin (1995). Divan Edebiyatında Ramazaniyeler Üzerine İncelemeler. Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Erünsal, İsmail E. (2018). Tâcî-zâde Cafer Çelebi Divanı. e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59332,taci-zade-cafer-celebi-divanipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 18.12.2021]
- Gürel, Rahşan (2007). Enderunlu Vâsıf Divanı. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- İsen, Mustafa (1990). Usûlî Divanı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kavruk, Hasan (1991). Şeyhülislam Yahya Divanı Tenkitli Metin, Ankara: MEB.
- Kaya, Bayram Ali (2017). Azmizâde Hâletî Dîvânı. e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56159,azmizade-haleti-divanipdf.pdf?0>
- Kayaalp, İsa (2019). Bahtî Dîvânı. e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64301,bahtisultan-i-ahmed-divanipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 19.12.2021]
- Kılıç, Filiz ve Macit Muhsin (1995). Türk Edebiyatında Ramazan Şiirleri Güldeste. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Küçük, Sabahattin (2019). Bâkî Dîvânı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Külekçi, Numan (1985). Ganî-zâde Nâdirî Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Dîvânı ve Şeh-nâmesi'nin Tenkidli Metni. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Macit, Muhsin (2017). Nedîm Dîvânı. e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0>. [Erişim Tarihi: 15.12.2021]
- Önal, Sevda (2013). “Şeyhî'nin Kadir Gecesi Gazeli Çerçevesinde Klasik Türk Edebiyatında Kadir Gecesi Kavramı Üzerine “. Turkish Studies, S. 8/13, s. 1271-1280.
- Paksoy, Kadir (2012). “Rivayetler Işığında Kadir Gecesi”. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Y. 17, S. 27, s. 15-35.
- Serdaroğlu Şişman, Vildan (2001). Zâtî'nin Gazeliyâtına Göre XVI. Yüzyılda Sosyal Hayat. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Şener, Hasan (2014). Kilisli Zihnî Divanı. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Şengün, Necdet (2006). Nazîr İbrahim ve Dîvânı: Metin, Muhtevâ, Tahlîl. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Tarlan, Ali Nihad (1963). Necatî Beg Divanı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tarlan, Ali Nihad (1966). Ahmed Paşa Divanı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tarlan, Ali Nihad (1967). Zâtî Divanı: Edisyon Kritik ve Transkripsiyon. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, C. I.
- Tarlan, Ali Nihad (1970). Zâtî Divanı: Edisyon Kritik ve Transkripsiyon. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, C. II.
- Topşir, Veli (2015). Helâkî Divanının Tahlili. Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi.
- Ulusoy, Ayşe (2004). Sûzî Divanı: Tenkidli Metin Neşri. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Uzun, Mustafa İsmet (2001). “Kadir Gecesi”. TDV İslam Ansiklopedisi. C. 24, s. 124-125.
- Ünver, Niyazi (2020). Gelibolulu Sürûrî Dîvânı. e-kitap.
- <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/73951,gelibolulu-sururi-divanipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 17.12.2021]
- Ünver, Süheyl (1960). “Ramazan Medeniyeti”. Diyanet İşleri Reisliği 1960 Yıllığı, s. 21.
- Yardım, Latif (2015). Bosnalı Alâeddin Sâbit Divanı’nda Dinî Muhtevalı Kasideler. Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi.